

УДК 341.232.2:343.57

ГЕНЕЗИС КОНЦЕПЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Олег Столярський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Січових Стрільців, 19, м. Львів, Україна, 79002, тел. (032) 239-47-10,
e-mail: stolyarskiy@yahoo.com*

Визначено генезис поняття міжнародного кримінального права та здійснено аналіз основних теоретичних підходів українських та закордонних вчених щодо особливостей концепції міжнародного кримінального права.

Ключові слова: генезис, галузь права, міжнародне кримінальне право.

Історія свідчить, що особи, котрі вчиняють міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру, повинні нести кримінальну відповідальність. Отож у різні історичні періоди частина вчених виступала за введення поняття міжнародного кримінального права та за кодифікацію норм, які встановлюють відповідальність за міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру. Сьогодні питання про міжнародне кримінальне право слугує предметом поживлених дискусій. Водночас, як відзначив І. І. Карпець, дискусійним є питання не тільки про поняття міжнародного кримінального права, а й про те, чи необхідна взагалі така галузь права, чи має вона право на існування [5, с. 12].

Говорячи про особливості генезису міжнародного кримінального права, слід зазначити, що сама ідея його створення виникла наприкінці XIX – на початку XX ст. На той час під міжнародним кримінальним правом розуміли вузьке коло норм, які регулювали питання дії кримінального закону в просторі, надання правової допомоги та видачі злочинців.

Вважають, що аналог терміна «*international criminal law*» – «*міжнародне кримінальне право*» виник у німецькій юридичній лексичі 1862 року, коли Л. фон Бар розглядав міжнародне кримінальне право окремо від міжнародного приватного права [3, с. 681].

Одним із перших у дореволюційній літературі концепцію міжнародного кримінального права обґрунтував Н. М. Коркунов, звівши його сутність до юрисдикції держав щодо міжнародних злочинців і розробки питань підсудності [6, с. 9]. Згодом цю проблему розглядав Ф. Ф. Мартенс. Він вважав, що міжнародне кримінальне право містить у собі сукупність юридичних норм, які визначають умови міжнародної судової допомоги держав при здійсненні ними своєї каральної функції у сфері міжнародного спілкування [8, с. 213].

Як зазначає Е. М. Вайс, як доктрину міжнародне кримінальне право з самого початку фактично висувало цілий спектр проблем, пов'язаних з міжнародними

аспектами застосування внутрішніх систем кримінального права [15, с. 804].

Поступово поняття міжнародного кримінального права вдосконалювалось. Проаналізувавши праці російських вчених-юристів XVII – початку XX ст., В. Е. Грабар дійшов висновку, що міжнародне кримінальне право містить основи і норми кримінального права, спрямовані на боротьбу зі злочинами, які посягають на добробут усіх держав чи певної їхньої частини [4, с. 456]. На підставі такого розуміння введено норми матеріального та норми процесуального права. Як зазначає вказаний автор, норми матеріального права стосувались насамперед злочинних дій, вчинених у просторі, де відсутня державна влада. Це – відкрите море й арктична територія. На той час міжнародне право створило лише норми, спрямовані на боротьбу зі злочинними діями у відкритому морі. Ці норми стосувались боротьби з піратством і работоргівлею, з торгівлею жінками, з псуванням морського кабелю тощо. Інша галузь міжнародно-правової репресії стосувалась порушень норм права війни.

Згодом предмет регулювання матеріальних норм значно розширився. З'явилися нові види міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру: геноцид, екоцид, апартеїд, масові порушення прав людини та ін. Найактуальнішою проблемою міжнародного кримінального права стала після Другої світової війни. Важливу роль при цьому відіграло утвердження принципів Нюрнберзького трибуналу, суд над німецькими та японськими військовими злочинцями і, відповідно, новий підхід до ролі міжнародного кримінального права та поняття міжнародного злочину як злочину проти миру і людства. Такі суттєві зміни зумовили перегляд поняття міжнародного кримінального права.

Наприклад, Є. П. Мелешко під міжнародним кримінальним правом розумів сукупність принципів, що визначають права та обов'язки членів міжнародного спілкування, порушення яких є міжнародним злочином і які передбачають покарання [10, с. 223].

У цьому випадку автор не лише не обґрунтував звужений предмет правового регулювання міжнародного кримінального права межами боротьби лише з міжнародними злочинами, а й упустило процесуальну сторону міжнародного кримінального права.

Звернемо увагу, що в літературі водночас існувало декілька концепцій міжнародного кримінального права. Досліджуючи ці питання, І. І. Карпець зазначив, що спроби сформулювати поняття міжнародного кримінального права базуються на кількох ідеях. Перша ідея: міжнародне кримінальне право є самостійною галуззю міжнародного права. Друга: частина міжнародного публічного (або приватного) права. Третя: частина кримінального права. Четверта: міжнародне кримінальне право – самостійна комплексна галузь права [5, с. 19]. Критично проаналізувавши різні підходи, зазначений автор дійшов висновку, що міжнародне кримінальне право – це самостійна галузь права, яка є системою норм, що складаються в результаті співробітництва між суверенними державами чи міжнародними органами та організаціями, метою яких є захист миру, безпеки народів, міжнародного правопорядку як від найбільш тяжких

міжнародних злочинів, спрямованих проти миру і людства, так і від інших злочинів міжнародного характеру, передбачених у міжнародних угодах, конвенціях чи інших правових актах міждержавного характеру, покарання за які передбачено спеціальними актами (статути, конвенції) або угодами, укладеними між державами згідно з нормами національного кримінального права.

Починаючи з 90-х років минулого століття, термін «міжнародне кримінальне право» набув визнання у пострадянських державах, його широко використовували в назвах підручників [12].

На думку І. П. Бліщенко та І. В. Фісенка, міжнародне кримінальне право може бути визначене як сукупність принципів і норм права, що регулюють відносини співробітництва держав із запобігання та покарання міжнародних злочинів і злочинів міжнародного характеру [1, с. 8].

На думку В. П. Панова, міжнародне кримінальне право – це система принципів і норм, які регулюють співробітництво держав у боротьбі зі злочинами, передбаченими міжнародними договорами [12, с. 15].

Як зазначають І. І. Лукашук та А. В. Наумов, міжнародне кримінальне право – галузь міжнародного публічного права, принципи і норми якої регулюють співробітництво держав і міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю [11, с. 9].

Міжнародне кримінальне право, за Н. І. Костенко має перспективу свого розвитку і є комплексною, самостійною галуззю міжнародного публічного права, утворюючи систему загальноновизнаних міжнародно-правових принципів і норм, що регулюють співробітництво між суб'єктами міжнародного права із запобігання і притягнення до відповідальності винних осіб за вчинення міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру, надання судової допомоги, проведення розслідування, кримінального переслідування і судового розгляду, застосування і виконання призначеного покарання, оскарження і перегляду судових рішень, надання правової допомоги у кримінальних справах, передбачених загальноновизнаними принципами і нормами міжнародного права та міжнародними договорами держав [7, с. 12].

Міжнародне кримінальне право М. В. Буроменський визначає як сукупність міжнародно-правових норм, що встановлюють на даному етапі розвитку злочинність і каранність найсерйозніших посягань щодо миру та міжнародної безпеки [2, с. 359].

Сьогодні також активно здійснюють дослідження в галузі міжнародного кримінального права. Зокрема, виходять у світ нові навчальні посібники з міжнародного кримінального права [13, с. 192] і в окремих підручниках з міжнародного права, виданих останніми роками, з'явилась глава про міжнародне кримінальне право [9, с. 311].

У зв'язку з вищезазначеним можна стверджувати, що концепція міжнародного кримінального права є загальноновизнаною. Це закріплено також у рішеннях Організації Об'єднаних Націй. Зокрема, резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Міжнародне співробітництво в галузі запобігання злочинності і кримінального правосуддя в контексті розвитку» [14] (1990) рекомендує

активізувати боротьбу проти міжнародної злочинності шляхом дотримання і зміцнення правопорядку та законності в міжнародних відносинах і з цією метою доповнювати та надалі розвивати міжнародне кримінальне право, виконувати в повному обсязі зобов'язання, що випливають із міжнародних договорів у цій галузі, переглядати своє національне законодавство з тим, щоб забезпечити його відповідність вимогам міжнародного кримінального права.

Отже, позитивно оцінюючи попередні та сучасні дослідження в галузі міжнародного кримінального права, слід вважати, що у відносинах між державами склалась нова галузь права, яка носить комплексний характер. Безумовно, концептуальні проблеми міжнародного кримінального права потребують подальшого осмислення і дослідження. В них ще багато спірних і невизначених до цього часу питань. Зокрема, потребує вдосконалення система злочинів міжнародного характеру. Потрібно чітко визначити коло таких суспільно небезпечних діянь, посилити та конкретизувати боротьбу з такими злочинами з боку окремих держав на міжнародно-правовому рівні. Головне, щоб міжнародне кримінальне право сприяло зміцненню міжнародного співробітництва між державами у справі боротьби із міжнародними злочинами та злочинами міжнародного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Блищенко И. П.* Международный уголовный суд / И. П. Блищенко, И. В. Фисенко. – М., 1998. – С. 8
2. *Буроменський М. В.* Деякі судження про поняття міжнародного кримінального права / М. В. Буроменський // Вісник Академії правових наук України: зб. наукових пр. – № 2 (33). – 3 (34). – С. 359.
3. *Буткевич В. Г.* Міжнародне право. Основні галузі / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній та ін.; За ред. В. Г. Буткевича. – К., 2004. – С. 681.
4. *Грабарь В. Е.* Материалы к истории международного права в России (1647–1917) / В. Е. Грабарь. – М. : АН СССР, 1958. – С. 456.
5. *Карпец И. И.* Преступления международного характера / И. И. Карпец. – М. : Юрид. лит., 1979. – С. 12–19.
6. *Коркунов Н. М.* Опыт конструкции международного уголовного права / Н. М. Коркунов // Журнал уголовного и гражданского права. – 1889. – № 1. – С. 9.
7. *Костенко И. И.* Международный уголовный суд / И. И. Костенко. – М. : ПРИОР, 2002. – С. 12.
8. *Мартенс Ф. Ф.* Современное международное право цивилизованных народов / Ф. Ф. Мартенс. – СПб. – 1896. – С. 213.
9. Міжнародне публічне право : підручник / за ред. В. М. Репецького. – К. : Знання, 2011. – С. 311.

10. Мелешко Е. П. К истории вопроса об ответственности за нарушения законов и обычаев войны / Е. П. Мелешко // Советский ежегодник международного права. – М., 1961. – С. 223.

11. Наумов А. В. Международное уголовное право / А. В. Наумов, И. И. Лукашук. – М., 1999. – С. 9.

12. Панов В. П. Международное уголовное право / В. П. Панов. – М., 1997. – С. 15.

13. Попаденко Е. В. Международное уголовное право : учеб. пособие / Е. В. Попаденко – М. : Юрлитинформ, 2012. – 192 с.

14. Резолюція ООН від 07.09.1990 № 995_785 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_785.

15. Wise E. M. Terrorism and the problems of an International Criminal Law / E. M. Wise // Connecticut Law Review. – 1987. – № 19. – P. 804.

Стаття надійшла до редколегії 25.09.2011 р.

Прийнята до друку 05.05.2012 р.

GENESIS OF THE CONCEPTION OF INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Oleg Stolyarskiy

*Ivan Franco National University of Lviv,
Sichovykh Striltsiv St., 19, Lviv, Ukraine, 79002, tel. (032) 239-47-10,
e-mail: stolyarskiy@yahoo.com*

In the article certainly genesis of concept of international criminal law and the analysis of basic theoretical approaches of the Ukrainian and oversea scientists is carried out in relation to the features of conception of international criminal law.

Key words: genesis, field of law, international criminal law.

ГЕНЕЗИС КОНЦЕПЦИИ МЕЖДУНАРОДНОГО КРИМИНАЛЬНОГО ПРАВА

Олег Столярский

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Сечевых Стрельцов, 19, г. Львов, Украина, 79002, тел.: (032) 239-47-10,
e-mail: stolyarskiy@yahoo.com*

Определен генезис понятия международного криминального права и осуществлен анализ основных теоретических подходов украинских и зарубежных ученых относительно особенностей концепции международного криминального права.

Ключевые слова: генезис, отрасль права, международное криминальное право.